

היבטים לשוניים בפרשת בא פב

דקדוקי קריאה וטעמים בפרשת בא ובהפטרה ובראשון של בשלח

י א	הַכְּבֹדָתִי: הדל"ת בשוא נח. שְׁתִּי: התי"ו רפויה ומוטעמת
י ג	לְעֹנֹת: הלמ"ד בצירי העי"ן קמוצה והנו"ן רפויה. לא לְעֹנֹת ולא לְעֹנֹת. שֶׁלַח: שי"ן פתוחה ולמ"ד דגושה ציווי פיעל, לא שֶׁלַח עבר קל
י ו	וּמְלֹאוּ: הלמ"ד בשוא נע', האל"ף צריכה להישמע, לא וּמְלוּ
י ט	בְּנִעְרֵינוּ וּבְזִקְנֵינוּ גִלְדָּךְ בְּבָנֵינוּ וּבְבָנוֹתֵנוּ בְּצִאֲנָנוּ וּבְבָקָרֵנוּ: שלושה מקרים בהם יש להקפיד על הפרדה בין תנועת השורק הסוגרת תיבה ופוחתת את התיבה שלאחריה, בשלושתם טעמים משרתיים מחברים ביניהם. כִּי חֲגֵה': טעם מרכא על תבת כִּי בלבד, אין לצרף לה את התיבה הבאה אחריה
י יא	מִבְּקֵשִׁים: הקו"ף רפויה ² ובשוא נח.
	וַיִּגְרָשׁ: הטעם בגימ"ל מלעיל
י יב	עליית שני
י יב	וַיַּעַל... וַיֵּאכַל: וא"ו החיבור מנוקדת בשווא נע
י יג	וְהָ: האל"ף של שם ה' אינה נשמעת, כאילו כתוב וְדָנִי
י יד	לֹא-הָיָה כֵן: טעם נסוג אחור לה"א הראשונה. יְהִי־הָ כֵן: געיה ביו"ד הראשונה ודגש חזק בכ"ף מדין דחיק
י טז	חֲטָאתִי: החי"ת בקמץ, הטי"ת רפויה ומוטעמת.
י יז	חֲטָאתִי: החית בפתח, הטי"ת דגושה הטעם בת"ו
י יז	וְהֶעֱתִירוּ: על אף הקושי, העי"ן בשווא נח וכן הדבר גם בהמשך עם שורש זה להטיותיו
י כא	וַיְהִי חֲשָׁד: הטעם נסוג לוי"ו המנוקדת בחיריק מלא. וַיִּמַּשׁ: הוא"ו בשווא נע לא בפתח, מלרע
י כג	וַיְהִי אֹר: טעם מרכא נסוג אחור לה"א הראשונה
י כד	עליית שלישי
יא ב	וַיִּשְׁאַלּוּ: וא"ו החיבור בשווא נע, לשון עתיד
יא ד	עליית רביעי
יא ו	וְהִיתָה: מרכא בה"א כטעם משנה
יא ז	יַחֲרֹץ-כָּלֵב: געיה ביו"ד
יא ח	בַּחֲרֵי-אָף: הבי"ת בקמץ גדול
יב ג	בַּעֲשָׂר: העמדה קלה בבי"ת להדגשת הסגול המורה על מיודע. וַיִּקְחֻוּ: וא"ו החיבור בשווא נע, לשון עתיד

¹ לא הוספה כאן געיה במ"ם, כיון שהמילים על ניקודיהן וטעמיהן לקוחות מתוכנת הכתר, ושם ממעטים בציון געיות כגון זו.

² יש קלדנים/ות "מחמירים" להוסיף דגשים גם במקומות מיותרים.... מתברר שכך מורה גם האקדמיה בגלל 'לא פלוג', ולא מפייהם אנו חיים.

יב ז וְנִתְּנוּ: מרכא בנו"ן כטעם משנה. הַבְּתִים: דגש בתי"ו³ (אחד מן היוצאים מן הכלל), יש להטעים מעט את הבי"ת בגלל המונח על אף האי נוחות שבדבר
 יב יא וְכִכָּהּ: הטעם בכ"ף הראשונה מלעיל. כדי למנוע טעות סומנה זרקא בכמה חומשים גם בכ"ף
 יב יד תַּחְגְּהוּ: החי"ת בקמץ חטוף (קטן)
 יב טו מִיִּשְׂרָאֵל: היר"ד בחירק ודגש חזק, אין לקרוא מיִּישְׂרָאֵל
 יב טז לֹא-יַעֲשֶׂה ... יֹאכֵל: היר"ד בצירי וגעיה אחריו המורה על העמדה שלא יישמע 'יעשה' וישנה משמעות
 יב כא עליית חמישי
 יב כא מְשֻׁכוֹ: למרות הגעיה במ"ם, השי"ן בשוא נח⁴
 יב כב אֲשֶׁר-בַּסֶּף: מוטעם בסגול, הסמ"ך פתוחה.
 אֲשֶׁר בַּסֶּף: מוטעם באתנח, הסמך קמוצה
 יב כז בְּנִגְפוֹ: הנו"ן בקמץ קטן, גימ"ל בשווא נח ופ"א בדגש קל
 יב כט עליית ששי
 יב לז מִרְעַמְסֵס: רי"ש פתוחה והעי"ן בשוא נח
 יב לט פִּי לֹא חִמְץ: תיבות פִּי ו- לֹא במונח, אין לקראתן כאילו הן מוקפות. לְהִתְמַהֵמָה: כל אותיות הה"א מבוטאות. הה"א האמצעית, נקראת כמפיק בסוף מילה. הה"א האחרונה בפתח גנובה, (אל"ף בקרב האשכנזים, יו"ד לפי עדות המזרח), כלומר, הפתח לפני הה"א המופקת: אָה או יָה
 יב מא יִצְאָו: מרכא ביר"ד כטעם משנה
 יב מג-מה מט לֹא-יֹאכֵל בּוֹ: טעם נסוג אחר ליר"ד
 יב מח וַעֲשֶׂה פֶסַח: טעם נסוג אחר לעי"ן
 יג א עליית שביעי
 יג ה לָתֵת לָךְ: טעם נסוג אחר ללמ"ד
 יג יד מפטיר
 הפטרת בא ירמיהו מו:
 יג אָל-יִרְמִיָּהוּ: על אף המנהג הרווח לקרוא את המ"ם בחירק, יש לבטא שווא נע מתחת למ"ם והיר"ד אחריה קמוצה⁵. לְבֹא: הלמ"ד בקמ"ץ. נְבוּכַדְרֶאצַּר⁶: געיה בבי"ת ובמלרע
 יח בְּהָרִים: העמדה קלה בבי"ת המנוקדת בסגול (ראה לעיל יב ג 'בעשור'). וְכִכְרִמָּל: על אף הקושי, הכ"ף הראשונה בשוא נח
 יט לְשִׁמָּה: מלשון שממה, שי"ן בפתח ויש להקפיד על דגש חזק במ"ם, מלרע

³ ברור שהדגש בתי"ו אינו סוגר את ההברה במילה בְּתִים, כי הקמץ כאן הוא רחב! ואכמ"ל.
⁴ למרות שכך צריך לקרוא, אין תמימות דעים בדבר וישנם מקורות הטוענים שהשווא כאן הוא נע, אבל בכללים שאנו הולכים לפיהם, אפשר לקבוע שהשווא הוא נח.
⁵ בהגייה הקדומה של שווא נע הנהוגה אצל התימנים שוא נע לפני יו"ד נקראת כעין חטף חירק (!), אבל לא כמו החירק בקו"ף של חלקיהו או חזקיהו וכדומה שגורר אחריו יו"ד דגושה
⁶ בעוד במלכים ובשאר ספרים נקרא נְבוּכַדְרֶאצַּר בנו"ן, – בירמיה ע"פ רוב וביחזקאל נקרא נְבוּכַדְרֶאצַּר ברי"ש סגולה.

כג כָּרְתוּ: הכ"ף בקמץ רחב והרי"ש אחריה בשווא נע'. יַעֲרָה: העי"ן בשווא נח.

רָבוּ: מילה זו היא מלרע בכל המקרא

כה הַנְּוִי: על אף הקושי, נו"ן ראשונה בשווא נח, כן הדבר גם בהמשך פס' כז

ראשון של בשלח

יג יח : וַיִּסָּב: במלרע

יג יט וְהַעֲלִיתָם: העמדה בה"א למנוע הבלעת העי"ן החטופה שלאחריה, וה-עליתם

יד א שני במנחת שבת

יד ב וַיִּשְׁבוּ וַיַּחֲנוּ: וא"ו שוואית, לשון עתיד. נִכְחוּ: הכ"ף בשווא נח⁸

יד ד וְאֶפְבֹּדָה בְּפִרְעָה: דגש קל בב"ת נותר במקומו מדין "אותיות צבותות"⁹. וַיַּעֲשׂוּ-כֵן: סילוק (סוף

פסוק) ללא הכנת טיפחא (טרחא) לפניו. על הקורא להתכונן ולהתאמן, ולא לקרוא וַיַּעֲשׂוּ בטעם טיפחא

יד ה שלישי במנחת שבת

יד ו וַיֵּאָסֶר: האל"ף בשווא נח לא בחטף סגול

הרב גור אריה צור לעומקו של מקרא לְמַעַן שְׂתִי אֶתְּי אֱלֹהִים.

יש ליתן טעם מדוע אמר למען שְׂתִי ולא אמר למען שִׁימִי. ויש לומר שנקט לשון מדה כנגד מדה. שבפרעה נאמר ולא שָׂת לבו (ז,כג') והוא ביטוי יותר חזק מלא שָׂם לבו. כי לא שָׂת הוא בזלזול והתרסה, לכן אמר לו גם בחזקה, מדה כנגד מדה, למען שְׂתִי. וכאומרו: אתה לא שָׂת לבך לאותותי, יתקיים בך למען שְׂתִי אותותי.

וְאֶת-אֶתְּי אֱשֶׁר-שָׁמְתִי בָם (י,ב')

בדרך הפשט, ידבר על האותות הן המכות אשר שָׂם במצרים.

ולעומקו של מקרא ידבר גם על האותות אשר בד בבד שָׂם גם בבני ישראל. וכאומרו, אותן האותות שהן עשרת המכות, למצרים הם חינוך ליראת העונש, ולישראל הם חינוך ליראת הרוממות. שהיו בני ישראל מתפעלים מגודל ההשגחה אשר ראו עיניהם כאשר יפלה ה' בין המצרים לבנים. או כַּלֵּךְ לדרך זו:

אֶתְּי, הן האותות המיוחדות לי, והן ג' מצוות שנאמר בהם אות. והם שבת, ברית תפילין. ר"ת שב"ת. ואמר אֱשֶׁר-שָׁמְתִי בָם, בבני ישראל. ובזכות מה שמתי אותם בם, שמסרו נפשם עליהם.

⁷ יש מחלוקת אם הכ"ף בקמץ חטוף והרי"ש בשווא נח, או הכ"ף בקמץ רחב והרי"ש בשווא נע. הרד"ק מכריע שהכ"ף בקמץ רחב וממילא השווא הוא נע. גם בתנ"ך ברויאר הוסיף געיא בכ"ף שאינה בכתב היד.

⁸ הבעיה היא למבטאים ח"ת ככ"ף רפויה נוצר כאן "שוא דומות". ואף על פי שהזכרנו כמה פעמים שהוא נח, מכל מקום רבים מתקשים לקוראו נח. נראה שכאן צריך להתאמץ לקרוא נכונה אם במבטא ח"ת גרונית כדון, אם בקריאת הכ"ף בשווא נח. ומה טוב בשניהם כאחד.

⁹ שתי אותיות בגד"כפת ממוצא זהה והראשונה מביניהם מנוקדת בשווא, כלל זה אינו מתקיים בכל הצירופים. ויש לו תנאים נוספים.

וכן על דרך הצח והרמוז, יאמר, ב"ם ראשי תיבות ב' מעידים. ואשר על כן תמיד יעידו שנים מהם על האדם מישראל. בשבת ברית מילה ושבת, ובחול ברית מילה ותפילין. ונרמזו בפסוק. וְאֶת-אֶתְּי אֲשֶׁר-שָׁמְתִי בָּם.

עוד ירמזו הכתוב, שבכל הג' אותות האלו שיד לומר בהם את המלה בם: אות השבת, "וינוחו בם ישראל מקדשי שמך".

א"ה. במנהג אשכנז הקדום לפני חתימת הברכה האמצעית ושבת ויום טוב (לא בימים נוראים) היא וישמחו כך ישראל אוהבי שמך, וממילא אין חילוק בין שחרית מנחה וערבית. לפי המקובל היום בשאר העדות, כלילה וינוחו בה; שחרית ומוסף וינוחו בו; מנחה וינוחו בם (ויש מתאימים את המלים הקודמות לשבתות קדושים), דברי ידידנו נר"ו לפי המקובל בשבת במנחה.

אות הברית אשר חתמת בבשרם, בבשרם היינו בם.

ואות התפילין כדאמרו בגמרא ברכות ו עמ' א' וראו כל עמי הארץ כי שם ו'י נקרא עליך (דברים כח, י) וגו' ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש, בראשם היינו בם.

ולכא מילתא דלא רמיזא באורייתא. שכן נרמזו ג' מצוות הללו שנאמר בהם אות, בג' המכות שנזכרו בפרשה. שבת נרמזה בארבה, תפילין במכת החשך, וברית המילה במכת הבכורות. כיצד:

במכת הארבה מצינו שהארבה נח ביום השבת, וכפי שמביאו בעל הטורים בגזירה שוה וינח וינח, וינח הארבה וינח הארבה על כל ארץ מצרים וינח בכל גבול מצרים... (שמות י, יד) [וינח ביום השביעי (שמות כ, י).

במכת החשך, היה לכל בני ישראל אור במושבם (שמות י, כג), ואור היינו אור אורייתא, כנאמר בתפילין לקמון, (יג, ט) ויהי לך לאות על-ידך ולזכרון בין עליך למען תהיה תורת ה' בפיך וגו'.

במכת הבכורות, מצינו שנימולו באותו הלילה של מכת בכורות, והיינו אות הברית. וכפירוש רש"י פרק יב, פס' ו' ולא היו בידם מצות להתעסק בהם כדי שיגאלו, שנאמר ואת ערום ועריה (שם ז), ונתן להם שתי מצות, דם פסח ודם מילה שמלו באותו הלילה. א"ה. ענין המילה כלילה ידון בהמשך הפרשה.

י יד הרב גמליאל רבינוביץ נר"ו. בפרשתנו כתוב, ויעל הארבה על כל ארץ מצרים וינח בכל גבול מצרים. ויש להקשות על לשון הפסוק דלכאורה זהו כפל לשון שלא לצורך, דכתיב "על כל ארץ מצרים." ושוב כתיב "וינח בכל גבול מצרים."?

א והנה בספר "כמוצא שלל רב," (על הגדה של פסח, עמוד רל"ב) כתב ליישב, וז"ל: ביאר הגאון רבי אברהם ליכטנשטיין מפרושניץ, בעל "כנפי נשרים" (ווארשא תרמ"א) שכל המכות לא פגעו בארץ גושן, משום שעם בני ישראל, ורק מכת ארבה היתה בארץ גושן, וזאת משום שבני ישראל כבר היו קרובים לצאת ממצרים, וכדי שלא יישארו כל התבואות שזרעו עם למצרים, שלח הקב"ה את הארבה גם לגושן, ואכל את התבואות והפירות, כדי שלא ישאר מאומה למצרים. וזו כוונת הפסוק: "ויעל הארבה על כל ארץ מצרים." וגם "וינח בכל גבול מצרים." דהיינו גם בארץ גושן. (עכ"ל)

ב לענ"ד נראה ליישב בס"ד ע"פ מש"כ שם הרמב"ן, וז"ל: "ואחריו לא יהיה כן." וכתב רש"י ואותו שהיה בימי יואל שנאמר בו כמוהו לא נהיה מן העולם, למדנו שהיה גדול משל משה, אותו של יואל היה על ידי מינים הרבה, שהיו יחד ארבה וחסיל וילק וגזם, אבל של משה שלא היה אלא מין אחד, וכמוהו לא היה ולא יהיה, וקשה עלי מאמר הרב שהרי כתוב "וימת לחסיל יבולם ויגיעם לארבה (תהלים עח, מו)" וכתב אחר "אמר ויבא ארבה וילק ואין מספר (תהלים קה, לד)" וכו', אבל בכל גבול מצרים נמשך לפניו לא היה כן ארבה כמוהו, ואחריו לא יהיה כן, שם, עכ"ל. ולפ"ז מתורץ הכפל לשון.

דכתיב "על כל ארץ מצרים," ושוב כתיב, "וינח בכל גבול מצרים," משום שמה דכתיב "וינח בכל גבול מצרים," זהו להמשך דכתיב כאן בפסוק "כבוד מאד לפניו לא היה כן ארבה כמוהו, ואחריו לא יהיה כן." להורות שרק במצרים לא היה ארבה כזה, ודו"ק היטב.

ג בספר "מרי"ח ניחוח" לידידי הגאון רבי יוסף חיים מסעוד אבוהצירא שליט"א, עה"ת תירץ עפ"י מש"כ בקיצור האלשיך, וז"ל: "זיעל הארבה" מעצמו "על כל ארץ מצרים," ולהורות שזה הוא דרך השגחה מהשי"ת אמר הכתוב "וינח בכל גבול מצרים," ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה ולא יותר, כמאמרם ז"ל (שמו"ד פ"ג ד) שעל ידי הארבה נתודע איזה גבול מצרים, ואיזה גבול כוש, וזה שנאמר "כְּאֲשֶׁר מִשְׁפָּטֶיךָ לְאֶרֶץ צֶדֶק לְמַדּוֹ יִשְׁבִי תָבֵל" (ישעיהו כו, טו), "עכ"ל). ועפ"י דברי האלשיך הקדוש יש לומר שאינו כפל לשון, שבתחילה אמר "זיעל הארבה על כל ארץ מצרים," והיינו שבא מכת ארבה בארץ מצרים, ולאחר מכן אמר שעוד פעולה הייתה לארבה שגבל את גבול מצרים וגבול כוש, דעל ידי הארבה שהיה רק במצרים, ידעו מהו גבול כוש, ומהו גבול מצרים, וזהו "וינח בכל גבול מצרים," ונראה לומר בזה שבתוך מכת ארבה, חוץ ממה שכילה הארבה את התבואה, היתה מכה נוספת, והיא שגָבַל את גבול ארץ מצרים וגבול כוש, שכנראה היה ויכוח בין כוש למצרים מה גבולם, ועתה שבא הארבה ולא עבר את גבול ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה, ידעו כולם מהו גבול ארץ מצרים, והפסידה מצרים חלקי ארץ שהיה לה ויכוח עליהם עם בני כוש.

ד עוד תירץ בעל ה"מרי"ח ניחוח" שליט"א, עפ"י מה שכתב ה"שפתי כהן," וז"ל: וינח בכל גבול מצרים," שנחזר על הארץ, ומריבויים נחו זה על זה עד שגבהו והחשיכו את עין הארץ, ולא הלכו ממקום למקום אלא "בכל גבול מצרים," ומריבויים לא היה מכילים גבול מצרים, והיו נחים זה על זה, בערך זה לא היה ולא יהיה, כי אותו שהיה בימי יואל היו הולכים ממקום למקום, שנאמר "בְּעֵיר יִשְׁקוּ בַחֲזוֹמָה יִרְצֹנוּ" (יואל ב, ט), אבל אלו אין להם רשות לילך חוץ לתחום, ולא לארץ גושן, והיו ריבוי רב, אם כן היו מוכרחים להיות זה על זה, עכ"ל. ועפ"י דבריו יש לתרץ שאין כאן כפל לשון, דבתחילה אמר "זיעל הארבה על כל ארץ מצרים," והיינו שבא ארבה לארץ מצרים, ולאחר מכן שהיה ריבוי גדול של ארבה, אמר שאת גבול מצרים לא עברו, אלא היו מגביהים זה על זה עד שכיסו את עין הארץ, ולא עברו את גבול מצרים, וזהו "וינח בכל גבול מצרים," נלפי זה קשה מה שהובא לעיל בתירוץ א', משם ספר כנפי נשרים, שפירש שגבול מצרים הכוונה שעברו את גבול מצרים, והלכו לארץ גושן, וכאן מפורש שלא עברו את גבול מצרים, ולא הלכו לארץ גושן, וצ"ע האם היתה מכת ארבה בארץ גושן, או לא. **א"ה**, אני מתקשה להבין, גושן היא ודאי חלק ממצרים, כל הדיון כיון שבמכות הופלתה גושן שלא באו עליה לטובת בני ישראל, אם גם בארבה הופלתה גושן, או שהארבה הכה גם אותה, אבל ודאי גושן היא חלק מגבול מצרים.

ה עוד תירץ בעל ה"מרי"ח ניחוח" שליט"א, לפרש את כפילות הלשון, דהנה בתחילה כתוב "זיעל הארבה על כל ארץ מצרים," וידוע ש"כל" הוא רמז לספירת היסוד שממנו בא כל השפע, והמצריים שהיו כופרים בטובת יוסף שהיה מפרנס לכל מצרים, ומידתו מידת היסוד, על כן נאמר בתחילה "זיעל הארבה על כל ארץ מצרים," שנפגע בארץ מצרים כל מידת השפע שלהם, וכילה הארבה את התבואה, ולאחר מכן כתוב "וינח בכל גבול מצרים," וידוע שמילת "בכל" רומזת לספירת המלכות, והיינו ע"י הארבה נפגעה מידת מלכותם, וכמו שהבאנו לעיל שע"י הארבה נודע מה הגבול של מצרים, ומה הגבול של כוש, וע"י נפגעה מידת מלכותם, דעכשיו אינם שולטים בשטחים, כמו שהיו שולטים מקודם למכת ארבה, וידוע דספירת המלכות עניין גבול עפ"י דין, וד"ל. עכ"ל.

יב ז וְהָיָה לְכֶם לְמִשְׁמֶרֶת רִשׁוֹי. הִיָּה רִצִּי מִתִּיחַ בֶּן חֶרֶץ אֹמֵר (מְכִילָה צֶל פִּסְחָא ה): הִרִי הוּא אֹמֵר "וְאֶעְבֵּר עָלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ וְהָיָה עִתְּךָ עֵת דְּדִים (יחזקאל טו, טז, טז) – אִמֵּר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: הַגִּיעָה שְׂבוּעָה שְׁנָצְעָתִי לְאִזְכָּרָתָם שְׁאֵגָלָל אֶת בְּנָיו, וְלֹא הָיוּ בָּיָדָם מַלְאוֹת לְהַתְּעַסֵּק בָּהֶם כְּדִי שִׁיגָלְלוּ, שְׁנֵאמַר "וְאֵת עַרְם וְעֶרְוָה" (פס' ז); וְנָתַן לָהֶם שְׁתֵּי מַלְאוֹת: דָּם פִּסְחָא וְדָם מִיִּלְהָ, שְׁמָלוּ בְּאוֹתוֹ הַלֵּילָה; שְׁנֵאמַר "מִתְּבוֹסֶסֶת בְּדַמְיֶךָ" (פס' ו) – בְּשָׁנֵי דַמִּים.

כֵּאֵן מִתְּעוֹרֶרֶת קוֹשִׁיא רַבְתִּי. וְהִלּוּא אֵין מְלִין בְּלִילָה!

אֲצִיין מְקוֹר אַחַד מִתְּלַמוֹד בְּבִלִי שְׁבַת קֶלֶב אֵ הָאֵי נְמִי [גַּם בְּרִית מִיִּלְהָ] מִיִּבְעֵי לִיָּה בְּיוֹם וְלֹא בְּלִילָה! – הִהוּא מוֹ[ו]בֵּן שְׁמֵנֵת יָמִים (בְּרֵאשִׁית יז, יב) נִפְקָא. כְּלוֹמַר אֵין סִפְקָא שְׁבַרִית הִיא דוּוֹקָא בְּיוֹם וְלֹא בְּלִילָה, הַדִּין שֵׁם מָה הַמְּקוֹר לְזֹה.

מִכֵּאֵן וְאֵילֶךְ מָה שִׁיִּדְדֵנוּ גּוֹר אַרְיָה צוֹר נְרִ"ו מִצָּא בְּחִיפּוֹשׁ בְּמִפְרָשֵׁי רִשׁוֹי.

מִמְנִי. אִם דְּבָרֵי חוֹזֵל כְּפִשׁוּטִים הִרִי חִידוּשׁ מְעַנְיִין שְׁאֵעִ"פ שְׁאֵין מְלִין בְּלִילָה כְּמִבּוּאָר בְּמִשְׁנָה בְּמִגִּילָה, כֵּאֵן מְלוּ בְּלִילָה, וְאוּלַי מִתְּאִים עִם הַמְּדַרְשׁ שֶׁהִרְבָּה לֹא רִצּוֹ לִימּוֹל אֲבָל הִרִיחַ שֶׁל קֶרְבֵּן הַפִּסְחָא נִתְּפֶשֶׁט בְּכָל מְקוֹם וְלֹא יִכְלוּ לְעַמּוֹד בּוֹ וְלִכֵּן הִסְכִּימוּ לִימּוֹל וְזֶה כִּבְרָה הִיָּה בְּלִילָה [לֹא לְגַמְרֵי מוֹכֵרָה כִּי אֵת הַצֵּלִי עוֹשִׂים גַּם בְּיוֹם אִם זֶה לֹא עִ"פ שְׁחַל בְּשַׁבַּת].

גּוֹר אַרְיָה. דְּיוֹק מֵאֵד מְעַנְיִין, כְּעֵין אַחַד הַנִּיִּסִּים שֶׁהָיוּ בְּמִקְדָּשׁ שֶׁלֹּא הִפִּילָה אִשָּׁה מִבְּשַׂר רִיחַ הַזְּבָחִים, אֲבָל קִצַּת קֶשֶׁה לִי מִהַמְּדַרְשׁ הַזֶּה, [בְּנוֹסֵף לְהַסְתִּיגוֹת שֶׁהִבְאֵתָן] שֶׁהִרִי לְפִי הַמְּדַרְשׁ שֶׁהִבְיָא רִשׁוֹי הִרִי נָתַן לָהֶם מִצְוֹת כְּדִי שִׁתְּעַסְקוּ בָּהֶן בְּאוֹתוֹ הַלֵּילָה, וּמִשְׁמַעוֹתָהּ שֶׁל מִצְוָה שֶׁלֹּא הִיָּה זֶה בְּבַחִירָתָם. וְעוֹד קֶשֶׁה, שֶׁהִרִי אֵלֶּה שֶׁלֹּא רִצּוֹ לְמוֹל הֵם מִסְתַּמָּא אֵלֶּה שֶׁלֹּא רִצּוֹ לְצִאתָהּ, וְכִבְרָה מִתּוֹ בְּמַכַּת חוֹשֶׁךְ. וְאוּלַי שְׁנֵי מְדַרְשִׁים חִלּוּקִים הֵם. מִכָּל מְקוֹם מְעַנְיִין הַדְּבַר מֵאֵד, וְשִׁבְעִים פְּנִים לְתוֹרָה.

מִמְנִי. הַעֲרָה אַחַת, מִי שֶׁלֹּא מְלוּ הִיָּה כִּי הַכָּאֵב שֶׁל מִיִּלְהָ לְמִבּוּגָר לְלֹא הַרְדַּמָּה מִמֶּשׁ קֶשֶׁה מִנְשׂוּאָה הִיָּה מוֹכֵנִים לוֹוֹתָר עַל אֲכִילַת הַפִּסְחָא אֲבָל לֹא עַל הַגְּאוּלָּה. כִּךְ שֶׁהֵם לֹא רִשְׁעִים, אֲבָל הִרִיחַ 'הַכְּרִיחַ' אוֹתָם, וְזֶה יִכּוֹל לְהַתְּפַרֵּשׁ מִתְּחִילַת צְלִיַּת הַפִּסְחָא בֵּין הָעַרְבִיִּים וּיְכוֹל לְהִיּוֹת מֵאַחֵר יוֹתָר. בְּכָל אוֹפֵן רוּחָא שְׁמַעְתָּא.

וְעוֹד, רֵאִיתִי בּוֹזָה אַרְיָכוֹת.

כֵּן כְּתַב הַרְמֵ"ק, שְׁמִילַתָם הִיָּתָה בְּעַרְבַּ פִּסְחָא. בְּרַם פֶּשֶׁט דְּבָרֵי הַזֶּה נִרְאָה שְׁמָלוּ בְּלִילָה שִׁיִּצְאוּ מִמְּצָרִים, וְכִבְרָה תִּמָּה בְּמִשְׁכִּיל לְדוֹד עַל דְּבָרֵי רִשׁוֹי אֵיךְ מְלוּ בְּלִילָה, הִרִי מִיִּלְהָ זְמָנָה בְּיוֹם, וְעוֹד הוֹסִיף לְהַקְשׁוֹת עַל דְּבָרֵינוּ, עֵי"שׁ וְזֶה שְׁמַתְרֵךְ עַל דְּבָרֵי רִשׁוֹי. וְרֵאִה בְּסִפְרֵ 'בֵּן יֵאִיר' (לְהַחֲכֵם חַיִּים מֵאִיר מוֹרְחֵי, עַה"ת פ'ר' בֵּא) שְׁכַתְּבֵ: וּמִ"שׁ בְּדְבָרֵי רִשׁוֹי שְׁמָלוּ בְּאוֹתוֹ הַלֵּילָה, נִרְאָה דְּטַעוֹת נִפְל בְּדְבָרֵינוּ מֵאַחֵר דְּלֹא אֵיתְמַר בְּדְבָרֵי הַמְּכִילַתָּא הַנּוֹ, וְצ"ל שְׁמָלוּ עֲצֻמוֹ. עַד כֵּאֵן לְשׁוֹנוֹ. וְרֵאִה עוֹד בְּסִפְרֵ דְּבָרֵי חֲנוּךְ פֶּרֶשֶׁת בֵּא (נִדְפַס עַל סִפְרֵ גֵן רוּהָ), שְׁמִבְיָא אֵת דְּבָרֵי הַבֵּן יֵאִיר וְדוּחָהּ אֵת דְּבָרֵינוּ, וְכַתְּבֵ שֵׁם כְּמָה רֵאִיתִי שְׁדְּבָרֵי רִשׁוֹי נְכוּחִים וְאֵין לְשׁוֹנֵת כְּלוּם. וְאֵח"כ׳ כְּתַב עוֹד לְהוֹכִיחַ מִדְּבָרֵי הַזֶּה שְׁמָלוּ בְּלִילָה, וְדִלָּא כְּהַרְמֵ"ק הַנּוֹ. כִּי אוֹתוֹ הַלֵּילָה שִׁיִּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמְּצָרִים הִיָּה בְּבַחִינַת 'וְלִילָה פְּיוֹם יֵאִיר' (תְּהִלִּים קֶלֶט, יב).

וְעוֹד רֵאִיתִי מְדַבְּרִים בּוֹזָה כִּךְ:

הַפִּשְׁטוֹת שֶׁל דְּבָרֵי רִשׁוֹי זֶה שְׁמָלוּ בְּלִילָה שְׁבוּ יִצְאוּ מִמְּצָרִים, וְכִךְ הִבִּינוּ רַבִּים מִמְּפָרְשֵׁי רִשׁוֹי, אֹלָם בְּעֵלֵי הַתּוֹס' פִּירְשׁוּ בְּדְבָרֵי רִשׁוֹי, שְׁכוּונָתוֹ לְלִילָה שְׁבוּ לְקַחוּ אֵת הַפִּסְחָא, דְּהֵיִינוּ אַרְבַּעַה יָמִים קוֹדֵם לָכֵן, אִזְ הֵם מְלוּ, שֶׁהִרִי ג' יָמִים, יֵשׁ סְכַנַּת הַדְּרֵךְ, כִּי בְּהִיּוֹתָם כּוֹאֲבִים, וְלִכֵּן הִקְדִּימוּ לְמוֹל אִזְ שְׁלַקְחוּ אֵת הַשֶּׁה וְקִשְׁרוּ אוֹתוֹ לְכַרְעֵי הַמִּיטָה. זֶה אוֹמְרִים בְּעֵלֵי הַתּוֹס' שֶׁזֶה הַכוּוֹנָה. אֹלָם מִהַלְשׁוֹן שֶׁל רִשׁוֹי כֵּאֵן שְׁרִשׁוֹי אוֹמֵר בְּמִפּוֹרֶשׁ שְׁמָלוּ בְּאוֹתוֹ הַלֵּילָה, שְׁנֵאמַר "מִתְּבוֹסֶסֶת בְּדַמְיֶיךָ" – בְּשָׁנֵי דַמִּים, אִזְ זֶה בְּאוֹתוֹ הַלֵּילָה שֶׁהִיָּה הַקְּרָבֵן פִּסְחָא, אִי אִפְשָׁר לְפָרֵשׁ אַחֲרָת.

וכן בביאורו למסכת כריתות גם כן, שמה בדף ט. עולה בבירור שהם נימולו בליל יציאתם ממצרים.

בספר גן רווה בפרשת בא ישב באופן אחר, שאף לדברי הסובר בסוגיא במסכת יבמות, שאין מלין בלילה, אין זה אלא ממתן תורה ואילך, וכך יישב גם הגאון בעל אור שמח, שרק ממתן תורה ואילך נאמר הדין שאין מלין אלא ביום, אבל לפני כן יכלו לימול בלילה.

ועוד הטעים החתם סופר, הלא אמרו ז"ל שבני ישראל מלו את עצמם בליל יציאת מצרים, ולכאורה הרי היתה זו מילה שלא בזמנה, שאינה דוחה יום טוב, הרי זה היה יום טוב, ואיך הם מלו מילה?

א"ה. אי משום הא לא איריא כלל! אע"פ שדיני יום טוב ואיסור המלאכה בדבר שאינו אוכל נפש כתובים כאן, הרי לא נצטוו בהלכות יום טוב עד מתן תורה, ויש אומרים שעד שהחלו להקריב קרבנות לא נאסרה עליהם מלאכת יום טוב, בשונה מדין שבת.

אולם במדרש הנזכר שבשיר השירים רבה א' על הפסוק "עַד שֶׁחֲמַלְךָ בְּמִסְבוֹ נְרִדִי נָתַן רִיחֹו (שיר השירים א, יב)" המדרש דורש שבליל יציאת מצרים הופיע עליהם ריח טוב מבושם מבושם גן עדן, והיתה נפשם קוהה לאכול, נמצא שאותה מילה בלילה ההוא היתה צורך אוכל נפש. **א"ה.** צריך להוסיף שלפי זה, כדיעבד אם מל בלילה התינוק נקרא מהול ויכול אביו או אדונו לאכול מהפסח אע"פ שזה לא כתיקונו. ולענין אוכל נפש אחרי מתן תורה, המילה נחשבת רק מכשירי אוכל נפש שאינם דוחים יום טוב.

הרב גור אריה. לגבי הערתך אם מל בלילה ראיתי בקיצור ש"ע ילקוט יוסף והרב יצחק יוסף שליט"א: תינוק שמלו אותו בלילה לאחר צאת הכוכבים, אף על פי שביטל מצות מילה כתיקונה, מכל מקום אין צריך לחזור ולהטיף דם ברית למחר. וכדעת מרן הבית יוסף, ושלא כדברי החולקים. נולדעת הרמ"א אם עברו ומלו בלילה צריך להטיף דם ברית. [ילקו"י שובע שמחות ח"ב עמוד לד. שו"ת יביע אומר חלק ז' חלק יורה דעה סימן כד]

הגאון רבי יעקב קמינצקי, ראש ישיבת תורה ודעת, שהוא נקט בכמה מקומות ביסוד נפלא, היסוד הנפלא הזה עיקרו כבר התחדש ע"י הגאון בעל ההפלאה, ומה היסוד? היסוד הוא שעד מתן תורה, הלילה הלך אחר היום, וזאת משום שאדם הראשון נברא בבוקר של יום שישי לבריאה, ומאז החל למנות, ואם כן יום שישי הסתיים אצלו ביום שבת בבוקר, ולכן זה נקרא יום, כל זה מצאתי בעקבות הארתך. מטבעי איני פלפלן, אבל נראה שיש כאן שעשועי תורה. ממני. יפה מאוד!

יש להוסיף שנראה ממדרש שיר-השירים שהובאו כאן, שהריח היה מגן עדן ולא של צליית בשר הפסחים, וריח זה יכול להתפרש שהיה בלילה. ידידנו נר"ו מצא גם בתורת הרבי מחב"ד למה בדווקא נעשתה המילה בלילה בטעמים קבליים. **צ"כ הדין על המילה בלילה.**

הרב עמרם אייזנשטיין נר"ו. יב כא ויקרא משה לכל-זקני ישראל ויאמר אליהם משכו וקחו לכם צאן למשפחתכם ושחטו הפסח:

דעת ר' יאשיה במכילתא שוויאמר אליהם הכוונה שמה אמר לכלל ישראל, [וקריאת הזקנים היה רק לצורך קידוש החודש]. וא"כ קשה למה חיברו את ויאמר אליהם עם ויקרא משה לכל זקני ישראל, [ולמה לא מוטעם: ויקרא משה לכל-זקני ישראל ויאמר אליהם משכו וקחו לכם צאן למשפחתכם ושחטו הפסח:].

ולכאורה פיסוק הטעמים הוא כשיטת ר' יונתן שמה אמר פרשה זו לזקנים שיאמרוהו לישראל, ולכן הפסיקו בויקרא משה לכל זקני ישראל ויאמר אליהם, ואח"כ ביאר מה אמר להם בקריאה זו. [את ביאור המכילתא כתבתי ע"פ דברי המלבי"ם].

יג ב ר' שאול שיף נר"ו עורך בסוד שיח קדוש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם
ובבהמה לי הוא: וכך פירש את הפסוק הזה רבי אברהם יהושע השיל, האדמו"ר
בעל ה"אוהב ישראל" מאפמא ז"ע: מלבד הפשט הפשוט יש להכניס במקרא
הזה בדרך אסמכתא גם רעיון מוסרי:

"קדש לי" אם אדם מישראל רוצה באמת להתקדש לפני השם יתברך, עליו
להיות ענוותן ושפל ברך ולדעת כי "כל בכור", כל אחד מישראל הוא גדול ממנו,
צדיק ממנו ויש לו משפט הבכורה עליו, ולא יילך לחפש חטאים במעשה אחרים.
"פטר כל" – פתח כל דבר וראשיתו, יסודו ועיקרו הוא "רחם בבני ישראל", לרחם על
כל איש ישראל, יהיה מי שיהיה, לאהבה אותו. ואולם "באדם ובהמה", להבדיל
בין יהודי ליהודי, להגיד שפלוני יש לו צורת אדם ואלמוני נמשל כבהמה – "לי
הוא", זה שייך רק ליה' לבדו, שאני יודע מעשי בני אדם ומחשבותיהם. אבל
בשר ודם אסור לו להבדיל בין איש לרעהו, ועליו לרחם על כל בני ישראל
ולאהוב אותם במידה שווה ובלי הבדל כלשהו.

שבת שלום ומבורך ביותר בכל מילי דמיטב. נתכבדתי במצווה הגונה להשיא שלושה יתומים [אחד
מהעלייה האחרונה מתימן] ואשמח ביותר על כל השתתפות מצד קוראי "בסוד שיח". בנק המזרחי, סניף
423, חשבון: 050499, שם החשבון: צדקה חתן כלה. אפשר לקבל גם קבלה עם סעיף 46.

תן לחכם ויחכם-עוד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע
שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה
<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>
מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין
בהבטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל בגושיאים לשוניים
בכתובת: info@maanelashon.org